

Podoby rozhlasového textu pre deti a mládež v kontexte zmien spoločnosti

Lenka Regrutová, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Inštitút slovakistických, mediálnych a knižničných štúdií, lenkareg@gmail.com

Kľúčové slová: pôvodná rozhlasová tvorba, detské publikum, rozhlasová rozprávka, rozhlasová hra pre mládež

Key words: original radio production, children's audience, original radio fairy tale, radio drama for youth

Rozhlasová tvorba pre detského poslucháča má na Slovensku dlhodobú tradíciu. Jeden z prvých epických útvarov Československého rozhlasu (vznik 18. máj 1923) predstavovala rozprávka a istý čas reprezentovala literatúru v rozhlase. Literárne texty sa stali súčasťou literárno-dramatického vysielania. Bratislava a neskôr aj Košice nadviazali na skúsenosti pražského štúdia (slovenská rozprávka *Radúz a Mahulena* sa v pražskom rozhlase vysielala v roku 1924) a do programu už od začiatkoch vysielania tvoriví pracovníci zaradili čítanie rozprávok, bábkové hry (košické štúdio) a postupne sa pridávali technicky náročnejšie podoby (rozprávková hra, seriály a pod.). Vedúci umeleckoslovesného vydania E. Rusko v roku 1927 zaradil do vysielania hru L. Tesarovej *Vodníkova Hanička*. Už od polovice 30. rokov 20. storočia sa v sobotu popoludní pravidelne vysielali rozhlasové hry pre deti a mládež (tradícia sobotňajšieho vysielania pre deti a mládež zachovaná dodnes), ktoré zastupovali najmä rozprávkové prepisy. (Mikola, 1998)

Rozprávkový žáner sa do rozhlasu často transformoval z literárneho prostredia, a tak vznikali predovšetkým monologické útvary. Išlo o jednoduché čítania, pri ktorých dôležitú úlohu zohral interpretátor (K. Machata, V. Bálinthová, H. Krčméryová, M. Vašáryová a iní). V 50. a 60. rokoch 20. storočia vznikali najmä interpretácie textov P. Dobšinského (majoritný autor – tituly z jeho zbierok si vyžiadali aj detskí poslucháči), ktoré pre potreby rozhlasu upravovali skúsení autori detskej literatúry (M. Ďuričková, P. Glocko, O. Sliacky), pričom často dochádzalo k posunu v spracovaní smerom k detskému poslucháčovi. Pôvodné verzie príbehov sa skracovali (trvanie do 10 minút, v súčasnosti 15 minút) a do programovej štruktúry boli zaradené v rámci programu *Dobrá noc, deti*. Ľudové motívy možno nájsť aj v tituloch autorsky spracovaných rozprávkových hier, ktoré sa stali súčasťou nedeľného vysielania pre deti, v sobotu boli programy určené najmä pre deti predškolského veku. Dramatizovaná rozprávka bola často na hranici autorského spracovania, napr. D. Hevier zdramatizoval text J. C. Hronského *Hvezdárov somár, somárov hvezdár* (rok 1994), baladu o zvolenskom pustom hrade s názvom *Rybenka* upravil J. Lenhart. V úpravách bola intencia na detského poslucháča často prítomná v jazykovom stvárnení, s charakteristickými znakmi detskej reči (využitý princíp hry, prítomnosť slovných hračiek: *Hvezdárov somár, somárov hvezdár*: „posol poslaný s dôležitým poslaním“; archív RTVS) a dodržiavaním požiadaviek detskej psychiky a aspektu detskej osobnosti na tvorbu pre deti (hravosť a poznanie). K významným autorom rozprávkových hier patria P. Sever, D. Široký, B. Wallnerová, N. Tanská, P. Kováčová, E. Antalová, D. Hevier a iní. (Miko, 1980; Panáková, 2011; Regrutová, 2012; Slobodníková, 2006)

Najväčšiu produkciu zaznamenali rozprávkové hry v období po 2. svetovej vojne s námetmi známych autorov (H. CH. Andersen – *Snehová kráľovná*), prototextom ľudových rozprávok (J. Domasta – *Sol' nad zlato*) a príbehmi tzv. sociálnych dramatikov, ktoré mali detských poslucháčov priviesť k pozitívnemu riešeniu životných situácií. Vybraní autori (E.

Bauerová, J. Číž, J. Farkaš) sa v 50. rokoch 20. storočia venovali dramatizácii rozprávkových hier a v 70. rokoch rozvíjal v rozprávkovej hre mytologické motívy R. Dobiáš. Poetiku modernej rozprávkovej hry s autorskou invenciou, formálnou a tematickou objavnosťou rozvíjali J. Milčák, V. Klimáček a J. Uličiansky. V priebehu rokov 1953 – 2003 bolo v Slovenskom rozhlasе odvysielaných 829 premiér rozprávkových hier. (Slobodníková, 2006)

Postupne začali vznikať aj rozprávkové tituly iniciované rozhlasom (nevychádzali z literárnej predlohy), ale aj ďalšie žánre detskej produkcie a detská dramaturgia kategorizovala publikum do viacerých skupín. Pre najmladšie deti (do osem rokov) sa každý deň vysielal program *Dobrá noc, deti* (v súčasnosti vysielaná v rádiu Regina o 18. hodine), v sobotu popoludní bola uvedená rozprávková hra (pre deti do dvanásť rokov; v súčasnosti sa vysiela v sobotu dopoludnia v rádiu Devín), pre staršie deti a mládež sa vyrábali rozhlasové hry (časté dramatizácie literárnych predlôh, napr. na motívy kníh J. Verna, M. Twaina, F. Kráľa, L. Ondrejova; v súčasnosti vysielané v sobotu o 13. hodine v rádiu Devín), publicistické žánre, čítanie na pokračovanie. Kvalitu rozhlasovej tvorby pre deti a mládež dosvedčujú aj viaceré knižné podoby rozhlasových textov. Kultúrny zásah rozhlasovej tvorby podnietili aj cykly rozprávok od autorov literatúry pre deti a mládež (V. Bednár: *Hubárske rozprávky*; D. Hevier: *Ententynove rozprávky*; J. Uličiansky: *Čarovný chlapec*). (Slobodníková, 2006)

Za počiatky rozhlasovej hry pre mládež sa považuje koniec 20-ych rokov 20. storočia, pričom išlo prevažne o dramatizáciu literárnych predlôh, v 50-ych rokoch možno hovoriť o pravidelnom vysielaní s intenciou na poslucháča vo veku 10 – 15 rokov. V 60-ych rokoch rozhlas zaznamenal pokles pôvodnej rozhlasovej hry pre mládež, ktorá sa sústreďovala na problémy zo života detí v rodine, škole, v spoločnosti. Detskí poslucháči tak mali možnosť stotožniť sa s predstaviteľmi rozhlasových hier, rodičia mohli spomínať na svoje detstvo a zamyslieť sa nad výchovou. Pri realizácii výchovných tém občas prevažovali didaktickosť a štrukturalizmus, no za pozitívum považujeme prevládajúci počet titulov bez ideologického zaťaženia. Do programovej štruktúry sa v roku 1977 zaradila aj hra pre staršiu mládež (nad 15 rokov; autori D. Kužel, J. Lenhart, L. Machaj a iní). V minulosti bol v hre pre mládež príznačný aj zvukový naturalizmus a autori (E. Bauerová, A. Floriánová, J. Repko) sa snažili používať jazykové prostriedky blízke danej vekovej kategórii. Rozhlas spolupracoval so Zväzom slovenských dramatických umelcov, uskutočňovali sa semináre a vytvorila sa skupina spolupracovníkov, ktorá mala záujem o dramatickú tvorbu pre deti a mládež (H. Gregorová, N. Hradiská, V. Marčok, M. Žilková a ďalší). V edícii Metodicko-výskumného kabinetu Československého rozhlasu pravidelne vychádzal *Fonozošit* prístupný pre všetkých záujemcov o tvorbu pre deti a mládež. Po roku 1989 sa anachronické oslovenia postupne nahrádzali, strihali, no tematickým zameraním vybrané rozhlasové texty potvrdili svoju umeleckú hodnotu a v istých prípadoch aj nadčasovosť. V súčasnosti by sme v prípade rozhlasových hier mohli hovoriť o jednej z možností oboznámiť súčasnú generáciu s historicko-spoločenským kontextom doby. (Mrlian, 1990; Slobodníková, 2006)

Vzdelávaciu funkciu naplňal verejnoprávny rozhlas aj publicistickými a vzdelávacími cyklami, ktoré sa venovali rozhovormi so skladateľmi, spisovateľmi a predstavovali novú tvorbu pre deti a mládež. Detskí poslucháči mali možnosť prejaviť svoj talent v reláciách *Rampa – Rádio mladých poslucháčov* a v *Kultúrnom mesačníku pre dievčatá a chlapcov*. V rokoch 1961 – 1991 sa vysielal rozhlasový magazín o živote detí a mladých ľudí za hranicami Slovenska s názvom *Deti a svet*. Jednu z najdlhšie existujúcich rozhlasových relácií predstavuje *Štúdio mladých*, ktoré propagovalo mladých skladateľov, interpretov a sprostredkúvalo aktuálne koncertné dianie. Funkciu danej relácie v súčasnosti čiastočne naplňa *Zvonkohra* zaradená do víkendového vysielania rádia Devín. Oblubu u dospelievajúcich poslucháčov si získal rozhlasový magazín *Na modrej vlne* (1961 – 1990) a populárnu hudbu s možnosťou interakcie prinášala relácia *To je náš rytmus*. Špecifický žáner predstavovala

humoristická relácia *Somzafór* (1964 – 1986) zložená z pásma humoristických poviedok, poézie a hudby s textami V. Bednára a T. Janovica. (Rusnák, 2010; Slobodníková, 2006)

Rôznorodosť rozhlasových žánrov pre deti a mládež zabezpečovala *Hlavná redakcia literárno-dramatického vysielania Československého rozhlasu na Slovensku, Hlavná redakcia vysielania pre mládež a vzdelávanie Československého rozhlasu*. V roku 1981 sa vytvorila *Hlavná redakcia pre mládež a vzdelávanie* a bola rozdelená na štyri redakcie – literárno-hudobnú redakciu, redakciu výchovy a vzdelávania detí, redakciu mládežníckej publicistiky a redakciu výchovy a vzdelávania. Aktívnu účasť detských poslucháčov zabezpečovali *Detská rozhlasová dramatická družina* a *Detský spevácky zbor*. V 90. rokoch 20. storočia došlo k zrušeniu redakcie pre deti a v oblasti detskej tvorby nastalo vákuum (programy pre deti sa rušili, navracali sa v iných podobách). Detská produkcia sa stala súčasťou *Literárno-dramatického centra* a podieľa sa na tvorbe monologických rozprávok, rozhlasových rozprávkových hier, rozhlasových hier pre deti a mládež. Počúvanosť rozprávkovej hry v roku 1988 predstavovala pomerne vysoké percento – 47%, v roku 1994 klesla na 26%. Prieskum zahŕňal respondentov nad 15 rokov s predpokladom, že rozhlasová rozprávka sa počúvala v rodine s prítomnosťou detí. Vzhľadom na prevahu detských divákov v porovnaní s detskými poslucháčmi možno predpokladať, že v súčasnosti je percento počúvanosti nižšie, no pre verejnoprávne médium nie je dané kritérium natoľko určujúce ako v prípade komerčných vysielateľov (v tomto kontexte tvorí výnimku rádio Lumen, ktoré tvorí rozhlasové obsahy aj pre detské publikum) a rozhlasoví tvorcovia môžu naďalej produkovať texty pre detských poslucháčov. (Mrlian, 1989; Panáková, 2011; Slobodníková, 2006)

Hodnotenie súčasnej slovenskej rozhlasovej tvorby pre detského a dospelávajúceho poslucháča (Mitrová, 2012) v porovnaní s televíznou zložkou vyznieva oveľa optimistickéjšie. Z hľadiska žánrovej diferenciacie má svoje zastúpenie rozprávková hra (ľudová, zvieracia, mytologicko-dobrodružná), fantasy (náhrada dobrodružnej hry, napr. J. Uličiansky – *Malá princezná*), podobenstvo, ale aj rozhlasová hra pre mládež, ktorá vypovedá o aktuálnych otázkach súčasných tínedžerov (napr. ocenená hra M. Zakuťanskej *Mňa kedy's*). V roku 2010 Slovenský rozhlas uviedol viac ako 200 rozprávkových premiér a v septembri 2010 spustil internetové vysielanie aj deviaty okruh nazvaný Rádio Junior, ktoré blokovo vysiela 24 hodín denne programy (ide o reprízy) pre najmladších poslucháčov (rozprávkové hry, monologické rozprávky, pesničky pre deti, náučné programy a pod.). Napriek zdanlivo priaznivému stavu aj v tejto oblasti mediálnej produkcie možno zaznamenať výrazný pokles v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami (napr. v roku 2004 bolo vyrobených 81 rozhlasových hier, v roku 2008 ich bolo len 18, z toho 8 pre deti; in Žilková, 2009). V kontexte súčasnej pôvodnej tvorby však rozhlas naďalej tvorí stabilné miesto a pravidelne oboznamuje poslucháčov s textami nastupujúcej generácie tvorcov. Z hľadiska percepcie však možno hovoriť o dominancii detských divákov, čo súvisí s charakterom daných médií. Súčasný popkultúrny percipient častejšie využíva komplexnosť audiovizuálneho kódu a svoju pozornosť zameriava na televízne, filmové, či internetové obsahy.

V nasledujúcej časti sa pokúsime o krátku analýzu a komparáciu dvoch rozhlasových rozprávok a dvoch pôvodných hier pre mládež (vybrané tituly v plnej miere rešpektujú zákonitosti jednotlivých žánrov), na základe ktorých poukážeme na vyjadrovacie možnosti rozhlasového textu, ako aj na prípadné zmeny formálnych a obsahových parametrov v kontexte zmien spoločnosti.

Rozhlasová rozprávka

Pomerne vysoké kvantitatívne zastúpenie majú rozhlasové rozprávky vytvorené na motívy ľudových rozprávkových titulov (predchodcu rozprávkovej hry predstavujú dramatizácie ľudových rozprávok), ktoré poslucháčov oboznamujú s textami ľudovej slovesnosti a v istých prípadoch sa stávajú jediným zdrojom ich poznania. Oblúbené

rozprávkové tituly boli uvedené vo viacerých variantoch. Jedným z nich je aj rozhlasová rozprávka *Trojruža* z roku 1976 v dramaturgii E. Drugovej a 2002 v úprave J. Kákošovej.

Pri vymedzení základných znakov a štruktúry rozhlasovej rozprávky, ako aj rozhlasovej hry pre mládež budeme vychádzať zo všeobecných teoretických východísk, týkajúcich sa rozhlasovej drámy. Rozhlasová dráma sa považuje za všeobecnejší termín – pomenúva prostriedok a pôvodcu dramatického umenia a vyjadruje literárno-druhovú príslušnosť k dramatike. Z hľadiska jazykového prejavu je rozhlasová dramatika príbuzná s divadlom, z hľadiska umeleckej formy a štýlu sa uvažuje o paralele s literatúrou a v prípade štruktúry a techniky sa príbuzenstvo pripisuje filmu a televízii. R. Lesňák (1980, s. 235) pri uvažovaní o zákonitostiach rozhlasovej hry berie do úvahy obidvoch členov akusticko-auditívnej komunikácie (tvorca a príjemcu) a definuje ju ako „špecifický umeleckoslovesný rozhlasový žáner, ktorý v zložitej skladbe zvukových obrazov vykresľuje pomocou hlasov a iných akustických efektov konanie ľudí v ich konfliktných vzťahoch, čím vytvára v poslucháčovej imaginácii novú dramatickú realitu a aktivizuje vnútornú spoluúčasť poslucháča.“ Za osobitosť rozhlasovej hry pre mládež sa považuje predovšetkým špecifický príjemca, ktorý vplyva na výber námetov a výrazových prostriedkov korešpondujúcich s jeho potrebami a problémami (vzťahy v rodine, škole, začlenenie sa do rovesníckej skupiny a podobne). (Lesňák, 1980; Mitrová, 2010)

Kompozíciu rozhlasovej rozprávky tvorí spôsob usporiadania slovesných a zvukových prvkov, pričom najčastejšie sa využíva chronologický princíp radenia udalostí, no dochádza aj k prelínaniu dejových rovín. V prípade rozprávkovej hry *Trojruža* možno pozorovať dvojaký kompozičný prístup. Staršia verzia z roku 1976 využíva chronologický postup, jednotlivé časti deja prepája postava rozprávača, ktorý posúva dej v čase a priestore a rámcuje ho s využitím rozprávkových formúl (začiatok: „*Kde bolo, tam bolo bola raz jedna krajina.*“; záver: „*A v odkliatom hrade bolo potom veselie a radosť na mnohé časy.*“). V podobe z roku 2002 autori zvolili retrospektívny postup, priebeh deja poslucháčovi ozrejmuje postavy dcéry a otca, ktoré si spomínajú na udalosti a v priebehu rozprávania dochádza k náprave ich vzťahu. Absencia rozprávača a prelínanie dejových rovín prispievajú v tomto prípade k potrebe väčšej aktivity zo strany príjemcu, ktorému text ponúka väčší priestor na interpretáciu vypovedaného, možno tak hovoriť o zacielení na vyššiu vekovú kategóriu v porovnaní s verziou z roku 1976. Retrospektíva sa v rozhlasovej hre považuje za realizačne a dramaturgicky náročnejší prvok, keďže tvorcovia nemajú k dispozícii obrazové vyjadrenie, a preto často dochádza k opakovaniu jednotlivých elementov. Zložitejšia štruktúra si v prípade titulu z roku 2002 vyžiadala aj väčší rozsah (trvanie 50:04, verzia z roku 1976 má 36 minút). Základným výrazovým prostriedkom rozhlasových hier je hovorené slovo v monologickej a dialogickej forme. Dialóg rozhlasovej hry je kondenzovaný a zároveň spontánny, vytvárajúci ilúziu na hovorový prejav. Kondenzovanosť (úspornosť s ohľadom na rozsah) rozprávkovej hry *Trojruža* z roku 2002 sa prejavila aj menším počtom postáv oproti staršej verzii (dve dcéry namiesto troch) a podporila aj čierno-bielu typológiu účinkujúcich postáv (mladšia dcéra Kráska s kladnými vlastnosťami, staršia Oľga vykreslená ako negatívna postava). Monológ má v rozhlasovej hre niekoľko druhov. Ide o predstavujúci monológ (v 3. a v 1. osobe), ktorý bol v našom prípade prítomný v prehovoroch rozprávača (titul z roku 1976) a postáv (*Trojruža*, 1976 – otec: „*Čudné stráže. Nehýbu sa, stoja ako kameň. Hííí! Veď sú tí skamenelí.*“). Reflexívny monológ (v 1. osobe) sa využíva na zobrazenie vnútorného prežívania účinkujúcich postáv s ich sebareflexiou (*Trojruža*, 1976 – dcéra: „*Čo si tu počnem, úbohá! Človeku nestačí bohato prestretý stôl a krásna komnata, načo je to?*“). Jeho funkciu v titule z roku 2002 preberá dialóg otca a dcéry, ktorí si spomínajú na jednotlivé udalosti minulého deja. Dramatický, resp. akčný monológ (v 1. osobe) sa považuje za súčasť dramatického diania a individualizovanú výpoveď o vzťahu medzi postavami. Jazykové prostriedky plnia tri základné funkcie, ktoré boli v plnom rozsahu rešpektované vo vybraných

rozprávkových hrách: komunikatívnu (slovo je nositeľom významu), umeleckú (estetická informácia) a psychologickú (podnecuje sa fantázia poslucháča). Dramatickosť v textoch znásobilo aj využitie hlasov účinkujúcich postáv (vystihnutie charakteru postáv a ich diferenciácia jedinečnými timbrami) zvukových efektov (dážď, kroky, hrom – ilúzia búrky, príchod zvera; časová a priestorová orientácia poslucháča) a hudby (v oboch prípadoch išlo o orchestrálne skladby s estetickou funkciou). V prípade titulu z roku 1976 prevládalo sukcesívne radenie jednotlivých prostriedkov, v novšej verzii rozhlasovej rozprávky išlo o simultánne radenie (potreba väčšej pozornosti zo strany poslucháča). Špecifické postavenie má v rámci kompozície ticho, pôsobiace ako „temporytmický, významotvorný a atmosférotvorný činiteľ“ (Mitrová, 2010, s. 30). Do štruktúry textu sa zaradzuje na miesta s „dramatickým záchvevom“, pomáha budovať napätie a posilňuje celkové estetické vyznenie. Dramatická akcia predstavuje vnútornú kvalitu, svet postavy, jej túžby, predstavy; v prípade rozhlasovej rozprávky sa daný jav realizuje v plnom rozsahu. (Archív RTVS; Lesňák, 1980)

Krátka komparácia titulu *Trojruža* v dvoch rozdielnych verziách poukázala na možnosti rozhlasových tvorcov variovať text do rozličných foriem, pričom si zachovávajú všetky zákonitosti rozprávkového žánru s gnómickým charakterom a fabulou zhodnou s literárnym prototextom. Väčší vplyv historicko-spoločenského kontextu možno pozorovať v žánri pôvodnej rozhlasovej hry pre mládež.

Rozhlasová hra pre mládež

Východisko pre analýzu pôvodnej rozhlasovej hry pre mládež predstavujú ocenené tituly P. Kováčovej – *Brat Čolo* (1974) a M. Zakuťanskej – *Mňa kedy's* (2010). Trvanie obidvoch textov je takmer zhodné (38 minút) a korešponduje s formálnymi požiadavkami rozhlasovej hry pre mládež, ako aj s požiadavkou príjemcu (interval aktívneho počúvania). Tematicky boli vybrané hry zamerané na vzťahy v rodine (*Brat Čolo*) a v škole (*Mňa kedy's*). Vzťahové problémy medzi súrodencami a rovesníkmi považujeme za nadčasový prvok, pre ktorý môžu byť dané tituly prístupné aj pre ďalšie generácie. Na druhej strane jazykové prostriedky vypovedajú o historicko-spoločenskom kontexte jednotlivých hier (*Brat Čolo*: magnetofónové pásky, známky, verejná bezpečnosť; *Mňa kedy's*: mobilný telefón, facebook). Postavy reagujú na dané obdobie najmä prostredníctvom kritiky a princípu irónie (rebélie staršieho brata s porušením matkiných zákazov; výsmech tínedžerov z recitačnej súťaže Hviezdoslavov Kubín). V rozhlasovej hre *Mňa kedy's* jedna z postáv reflektuje svoj vnútorný svet rapovými textami a pre okolie sa stáva vzorom rebélie a slobody („*Alfa a omega. Môj život. Som alfa a omega a dneska rapujem, zajtra sa do mňa nejaký raper obuje, že dnes jeho rýmy rapujem. Že som špinavý sukin syn. No ja mám telo sladké, hladké, obliekam sa v handrách dobrej značky a navždy budem.*“). Uvedený princíp by vzhľadom na historicko-spoločenský kontext nebolo možné využiť v rozhlasovej hre z roku 1974. (Archív RTVS)

V prípade kompozície ide o prelínanie dejových rovín s absenciou rozprávača príbehu, ktorého úlohu preberajú jednotlivé postavy prostredníctvom predstavujúceho monológu (*Mňa kedy's*: „*Volám sa Saša a chcela by som nahrat' dokument o mojom živote a o mojich spolužiakoch.*“). Dôležité prehovory sú realizované v tichu, bez zvukovej kulisy. Simultánne radenie hudby a hovoreného slova sa využíva v prípade reflexívneho monológu. Rozhlasová hra *Brat Čolo* veľmi funkčne využíva prostriedky filmu. Ide o strih, ktorý orientuje poslucháča v časovo-priestorovej realite (spomienky na minulosť) a na predely sa využívali aj hudobné motívy realizované symfonickou hudbou. Hlasy účinkujúcich postáv predstavujú v hre *Mňa kedy's* aj zvukovú kulisu (šum školskej triedy, smiech, bozk, hlasné dýchanie), hudba je prítomná v rapovej melódii bez využitia hudobných nástrojov. V oboch hrách sú prítomné viaceré dramatické akcie premenené na konflikt a idey účinkujúcich postáv (vnútorné stavy mladých ľudí), ktoré korešpondujú s ich vekom. Poslucháči sa tak majú

možnosť stotožniť s ich problémami a zamyslieť sa nad prípadnými riešeniami. (Archív RTVS)

Vybrané rozhlasové hry pre mládež možno považovať za tematicky nadčasové, no forma ich spracovania a využitie jazykových prostriedkov ich zaradzuje do rozličných období. Aktuálnosť rozhlasovej hry *Mňa kedy's* ju zvýhodňuje z hľadiska súčasného poslucháča a jej otvorená naratívna štruktúra navyše ponúka priestor na interpretáciu a dotvorenie textu. Na druhej strane sa rozhlasová hra *Brat Čolo* môže stať aj pre dnešných príjemcov prínosom (zachovaná estetická funkcia bez prevahy didaktizmu a moralizovania), napr. ju možno považovať za výpoveď vtedajšej doby.

Záver

Charakteristika základných rozhlasových žánrov pre deti a mládež poukázala na ich rôznorodosť, tvorivé a interpretačné možnosti rozhlasových tvorcov a príjemcov. Za najväčší problém možno okrem zníženého kvantitatívneho zastúpenia jednotlivých žánrov v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami možno považovať počet detských a dospelých poslucháčov, ktorí uprednostňujú komplexnosť audiovizuálnych textov bez potreby výraznej participácie a interpretačnej tvorivosti.

B. Malík (2008) vo svojej knihe *Mediomorfóza sveta* uvažuje o sekundárnom obsahu textov a dôležitosti formálnych prostriedkov, ktoré určujú, resp. vynucujú adekvátny obsah. V prípade rozhlasovej hry pre mládež sa daná skutočnosť môže prejavovať vo väčšej miere ako v textoch rozhlasových rozprávok, ktoré majú obsah vopred daný (ide najmä o dramatizácie ľudových rozprávok, iná situácia nastáva v autorských tituloch). Poslucháč rozhlasových žánrov pre deti a mládež sa ich príjmom v plnej miere oboznamuje aj so zákonitosťami rozhlasovej dramatiky a vytvára si návyk na aktívne počúvanie, ktoré mu pomáha pri interpretácii formálne a obsahovo náročnejších umeleckých textov.

Literatúra a zdroje

- MALÍK, B.: *Mediomorfóza sveta*. Bratislava: IRIS 2008. 160 s.
- MIKO, F.: *Hra a poznanie v detskej próze*. Bratislava: Mladé letá 1980. 280 s.
- MIKOLA, M.: *Časové a historické súradnice rozhlasovej rozprávky alebo exkurzia do praveku nášho rozhlasu*. In: *Rozprávka na javisku a v rozhlase*. Bratislava: Kabinet divadla a filmu SAV 1998. s. 64 – 67.
- MITROVÁ, A.: *Vývinové tendencie pôvodnej rozhlasovej drámy*. Prešov: Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity 2010. 275 s.
- MITROVÁ, A.: *Už len o rozhlase: (súčasná mediálna dráma pre deti a mládež)*. In: Bibiana: revue o umení pre deti a mládež. Bratislava 2012, roč. 19, č. 3. s. 64 – 69.
- MRLIAN, R. a kol.: *Encyklopédia dramatických umení Slovenska 1*. Bratislava: Encyklopedický ústav SAV a Veda, vydavateľstvo SAV 1989. 696 s.
- MRLIAN, R. a kol.: *Encyklopédia dramatických umení Slovenska 2*. Bratislava: Encyklopedický ústav SAV a Veda, vydavateľstvo SAV 1990. 712 s.
- LESŇÁK, R.: *Umenie živého slova*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1980. 280 s.
- REGRUTOVÁ, L.: *Rozprávka na dobrú noc v prostredí elektronických médií na Slovensku*. In: *Jazyk a kultúra*. 2012, roč. 3, č. 11/2012.
- Dostupné na http://www.ff.unipo.sk/jak/11_2012/regrutova.pdf
- RUSNÁK, J. a kol.: *Texty elektronických médií – Stručný výkladový slovník*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2010. 291 s.
- SLOBODNÍKOVÁ, K.: *Umelecká rozhlasová tvorba pre deti a mládež*. In: Draxler, V.: *Príspevky k dejinám rozhlasu: jubilejné*. Bratislava: Slovenský rozhlas 2006. s. 62 – 68.

ŽILKOVÁ, M.: *Komerčnosť ako trend*. In: Bibiana: revue o umení pre deti a mládež. Bratislava 2009, roč. 16, č. 1, s. 1 – 8.

Iné pramene:

Archív Rozhlasu a televízie Slovenska

PANÁKOVÁ, B.: Pôvodná rozhlasová tvorba pre deti – osobný rozhovor. Bratislava. 17. 2. 2011.

Summary**The forms of radio text for children and youth in the context of the social changes**

The contribution deals with the original production for children and youth in Slovakia. The first part presents selected children's production of Slovak radio from its inception to the present. The second part highlights the results of the comparison of the selected titles radio tales and radio dramas for youth from different periods. The aim is to observe the changes in both form and content of radio genres for children and young people.

Tento článok bol vytvorený realizáciou projektu *KEGA 029PU-4/2013 Tvorba a recepcia rozhlasového a televízneho textu*.